

Αμαλία Κ. Ηλιάδη, φιλόλογος-ιστορικός (κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Βυζαντινής Ιστορίας Α.Π.Θ.)
E-mail: ailiadi@sch.gr

«Εξερευνώντας το Μυστρά»

Στις βόρειες πλαγιές του Ταΰγετου, σε απόσταση έξι χιλιομέτρων βορειοδυτικά της σημερινής Σπάρτης, υψώνεται ένα πρόβουνο απότομο, ξεκομμένο από το κύριο σώμα της οροσειράς. Ο Μυστράς, που η κορυφή του φτάνει σε ύψος 621 μέτρα, αποτελεί μια τοποθεσία εξαιρετικά ισχυρή, γιατί είναι φυσικά απροσπέλαστη από τη Ν. και τη ΝΑ πλευρά, όπου η πλαγιά γκρεμίζεται κατακόρυφα στο σκοτεινό βάθος. Από τις άλλες πλευρές, που είναι και αυτές πολύ απότομες, οι προσβάσεις ήταν εύκολο να οχυρωθούν.

Η ονομασία του σχετίζεται ετυμολογικά με τη μυζήθρα, από το κωνικό σχήμα του βουνού με το αυστηρό περίγραμμα και τα δαντελωτά ερείπια. Φτάνεις κοντά και σχεδόν ξαφνικά προβάλλει η μεσαιωνική πολιτεία. Χαμηλά πίσω από το τείχος, ορθώνονται εκκλησίες και μοναστήρια, σπίτια δίπατα και τρίπατα. Ξεχωρίζουν τα παλάτια και άλλες εκκλησίες και άλλα σπίτια αμέτρητα. Στην κορυφή περήφανος πολέμαρχος, στέκει το κάστρο. Η θέση του ήταν επίκαιρη γιατί κατά κάποιο τρόπο έφραζε το «δρόγγο του Μελιγού» μια βαθιά ρεματιά που οδηγεί στα απρόσιτα καταφύγια όπου ζούσαν ατίθασες σλαβικές φυλές, οι Μηλιγγοί.

Αυτή η φυσική ευλογία για αμυντική οχύρωση, αλλά και η επίκαιρη και κεντρική για το Μοριά θέση, καθόρισαν την τύχη του Μοριά, που ήταν γραπτό να οχυρωθεί από τους Φράγκους, για να περιφρουρήσει διακόσια χρόνια την ακμαία καρδιά του τελευταίου μεσαιωνικού ελληνισμού. Την εξέλιξη σε μια από τις σημαντικότερες πόλεις του Μοριά ευνόησε και η διαμόρφωση του ίδιου του Μυστρά, που είχε στην κορυφή ευρύχωρο πλάτωμα για να κτιστεί το κάστρο και στη βορινή ράχη του άλλο πλάτωμα, όπου κτίστηκαν τα παλάτια, αφήνοντας αρκετό χώρο για την πλατεία. Τον «φόρο» των βυζαντινών.

Ο αρχικός συνοικισμός έξω από το κάστρο πρέπει να δημιουργήθηκε στη δεύτερη πενταετία του 13ου αιώνα, δίπλα στα παλάτια και πάνω από την πλατεία, που ήταν ελεύθερη. Εκεί βρίσκονται οι παλαιότερες κατοικίες του Μυστρά. Στη νότια πλευρά της πλατείας κτίστηκε κατά τα μέσα του 14ου αιώνα και η Μονή Ζωοδότου- η σημερινή Αγία Σοφία- που ήταν η εκκλησία του παλατιού. Έξω από τον περίβολο είχαν κτιστεί μετά το 1260, η Μητρόπολη, αφιερωμένη στον Άγιο Δημήτριο. Όταν τα σπίτια απλώθηκαν έξω από το τείχος αναγκάστηκαν να περιβάλλουν και αυτό το μέρος με ένα δεύτερο τείχος. Η καινούργια αυτή συνοικία λεγόταν Μεσοχώρα ή Κατωχώρα, για διάκριση από την παλιότερη τη Χώρα ή Πάνω Χώρα.

Από τη μεγάλη αυτή μεσαιωνική πολιτεία μένουν σήμερα : το περήφανο κάστρο, μεγάλα τμήματα από τα γερά τείχη, τα μοναστήρια, οι εκκλησίες, τα παλάτια, οι δρόμοι και τα καλντερίμια, πολλές φορές σκεπασμένα με καμάρες και εκατοντάδες σπίτια πεσμένα σε ερείπια. Ο τόπος αυτός κατοικήθηκε ως τα 1830 περίπου και πολλά από τα ερειπωμένα σπίτια είναι τουρκικής εποχής. Οι Τούρκοι είχαν κτίσει ελάχιστα τζαμιά και δημόσια κτίρια, γιατί χρησιμοποιούσαν τα βυζαντινά, μετατρέποντας και εκκλησίες σε τεμένη, όπως έγινε με την Αγία Σοφία. Έτσι, ο αρχικός πολεοδομικός χαρακτήρας του Μυστρά διατηρήθηκε μέσα στους αιώνες.

Για το Μυστρά, πριν από την ίδρυση του κάστρου (1249), δεν έχουμε καμιά θετική πληροφορία. Αλήθεια είναι ότι στα στακτήρια του Μυστρά συναντούμε αρχαίες επιγραφές εντοιχισμένες ή άλλα κομμάτια της αρχαιότητας αλλά κανένα ίχνος προκλασικής ή κλασικής κατοικίας δεν έχει ακόμη εντοπιστεί επιτόπου ή στα άμεσα περίχωρα. Την προσοχή μας κινεί στην αυλή της Μητρόπολης μια σαρκοφάγος που επί αιώνες χρησίμευε για να δέχεται το νερό της βρύσης, κάτω στη θέση που εξαιτίας της λέγεται «μάρμαρα». Όταν έκτιζαν το Μυστρά, έφεραν από τη Σπάρτη, τη μεσαιωνική Λακεδαιμονία, έτοιμα πελεκημένα ή σκαλισμένα κομμάτια, παίρνοντάς τα από γκρεμισμένες εκκλησίες και σπίτια της εγκαταλειμμένης πολιτείας.

Πριν ακόμα κτίσει ο Βιλλαρδουίνος το κάστρο, η τοποθεσία λεγόταν Μυζηθράς και αυτό το όνομα διατήρησε η πρωτεύουσα του δεσποτάτου ως τις μέρες μας, κάπως συντομευμένο. Το όνομα πρέπει να προέρχεται από κάποιον ιδιοκτήτη της περιοχής που ήταν Μυζηθράς το όνομα ή το επάγγελμα. Η Μητρόπολη λένε ότι υπήρχε πριν από το 1249. Άλλες ενδείξεις επιγραφικές ή αρχαιολογικές για άλλα κτίρια δεν υπάρχουν.

Η ίδρυση του κάστρου του Μυστρά το 1249 σημειώνει τον τελικό σταθμό στην προσπάθεια των Φράγκων να πραγματοποιήσουν στην Πελοπόννησο την κυριαρχία που τους είχε επιδικαστεί στα 1204, μετά την άλωση της Πόλης και την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τη Δ΄ Σταυροφορία και τη διανομή της μεταξύ των Φράγκων.

Ο Γουλιέλμος Β΄ ο Βιλλαρδουίνος υπέταξε το 1248 τη Μονεμβασιά, τη Μάνη, τις σλαβικές περιοχές του Ταΰγετου καθώς και το πριγκιπάτο της Αχαΐας. Για να σταθεροποιήσει τις κατακτήσεις αυτές έκτισε το 1249 το κάστρο του Μυστρά. Στη Μεγάλη Μαΐνα έκτισε άλλο ένα κάστρο κι έτσι ανάγκασε τις σλαβικές φυλές της περιοχής να υποταχθούν. Το 1259 στη μάχη της Πελαγονίας πιάστηκε αιχμάλωτος. Προκειμένου λοιπόν να ελευθερωθεί αναγκάστηκε να παραχωρήσει το 1262 στους Έλληνες τα κάστρα της Μονεμβασιάς και της Μεγάλης Μαΐνης.

Μετά το 1262 την ελληνική περιοχή του Μοριά κυβερνά ένας Βυζαντινός στρατηγός «η κεφαλή» που εδρεύει στο Μυστρά και αλλάζει κάθε χρόνο. Ανάμεσα στους Φράγκους και τους Βυζαντινούς εξακολουθεί ένας ασίγαστος πόλεμος χωρίς κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Οι Έλληνες κάτοικοι της Σπάρτης υποφέρουν από τις επιδρομές και μετοικούν στο ασφαλέστερο κάστρο, κι έτσι ο Μυστράς διαμορφώνεται σε πόλη. Μετά το 1264 κτίζεται η Μητρόπολη αφιερωμένη στον Άγιο Δημήτριο πιθανόν από το μητροπολίτη Ευγένιο, ιδρύονται μοναστήρια, μεγαλώνουν τα παλάτια, κι έτσι αρχίζει να δημιουργείται πνευματική ζωή.

Οι κυριότεροι σταθμοί εξέλιξης του Μυστρά καθώς και τα σημαντικότερα γεγονότα μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

Το 1308 καταργείται ο τίτλος του στρατηγού και την εξουσία αναλαμβάνουν μόνιμοι πλέον διοικητές όπως, ο Καντακουζηνός (1308-1316) και ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος Ασάν (1316-1321).

Στα μέσα του 14ου αιώνα ο διοικητής γίνεται ισόβιος, λαμβάνει τον τίτλο του δεσπότη και δημιουργείται το «δεσποτάτο του Μορέως», το οποίο από τώρα και μέχρι το 1460 θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο αντιμετωπίζοντας με επιτυχία τα οργανωμένα ή ανοργάνωτα πλήθη των Σλάβων, Φράγκων, Αλβανών, που κατεβαίνουν ως την Πελοπόννησο.

Το 1460 ο Δημήτριος Παλαιολόγος παραδίδει, χωρίς μάχη, τον Μυστρά στους Τούρκους.

Τα θεμέλια του νέου ελληνικού κράτους πρώτος τα έβαλε ο Μανουήλ Καντακουζηνός (1348-1380), γιός του αυτοκράτορα Ιωάννη ΣΤ΄. Αυτός οργάνωσε

την περιοχή, δέχτηκε νέους κατοίκους, στερέωσε την ειρήνη και την ευημερία και έκτισε αρχοντικά και ναούς. Στη συνέχεια, έγιναν δεσπότες ο Ματθαίος Καντακουζηνός (1380-1383) και ο Δημήτριος (1383-1384). Με το δεσπότη Θεόδωρο Α΄ Παλαιολόγο (1384-1407) η εξουσία πέρασε στους Παλαιολόγους οι οποίοι επεξέτειναν τα όρια του δεσποτάτου καταλαμβάνοντας ολόκληρη την Πελοπόννησο. Με τον διάδοχο του Θεόδωρο Β΄ (1407-1443) που ήταν δευτερότοκος γιός του αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄ εγκαινιάστηκε μια νέα περίοδος ακμής και στενών σχέσεων Μυστρά και πρωτεύουσας. Η περίοδος αυτή, ευημερίας και δόξας συνεχίστηκε και με το νεότερο αδελφό του Κωνσταντίνο Παλαιολόγου (1443-1449), που έμελλε να στεφθεί αυτοκράτορας του Βυζαντίου στις 6 Ιανουαρίου 1449 στον Άγιο Δημήτριο, στη Μητρόπολη δηλαδή του Μυστρά και από εκεί να ταξιδέψει στην Κωνσταντινούπολη και να την υπερασπιστεί γενναία ως τις 29 Μαΐου 1453, οπότε έπεσε ηρωικά πολεμώντας τους Τούρκους κατακτητές.

Θα πρέπει να επισημανθεί ο ξεχωριστός ρόλος του Μυστρά στα χρόνια των Παλαιολόγων, προπαντός σε πολιτιστικά ζητήματα. Η μικρή πολιτεία συγκεντρώνει την παιδεία και την πνευματική ζωή και γίνεται πόλος έλξεως καλλιτεχνών, επιστημόνων, λογίων και φιλοσόφων. Είναι γνωστή η δράση του μεγάλου νεοπλατωνικού φιλοσόφου Γεωργίου Γεμιστού Πλήθωνος, ο οποίος ίδρυσε φιλοσοφική σχολή και επηρέασε με τη διδασκαλία του την νεοελληνική σκέψη, ακόμη και στα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Κατά την τουρκοκρατία ο Μυστράς έπαψε να έχει την πρωτεύουσα θέση που είχε στην προηγούμενη περίοδο. Ήταν κατά καιρούς έδρα πασά και μόνιμη έδρα βίλαετιού, που είχε στην περιοχή του 108 χωριά. Οι Ενετοί επιχείρησαν μάταια να εκπορθήσουν το κάστρο το 1464. Το 1687 ο Ενετός Μοροζίνης κατόρθωσε να πάρει το Μυστρά. Αν και οι θαλασσινοί Ενετοί μεταφέρουν τη διοίκηση της επαρχίας Λακωνίας στη Μονεμβασιά, ο Μυστράς έχει ακόμη ακμαίο εμπόριο, παράγει και εξάγει μετάξι. Τότε κτίζεται και ο περιβόλος της Περιβλέπτου με τη μνημειώδη είσοδο. Στα 1715 ξαναπαίρνουν το κάστρο οι Τούρκοι και το χρησιμοποιούν για βάση πολεμικών επιχειρήσεων κατά της Μάνης. Το 1770 ο Μυστράς ελευθερώνεται λίγους μήνες για να δεχθεί άγρια επίθεση των Αλβανών, που έσφαξαν και έκαψαν τα πάντα και καταδυνάστεψαν τον τόπο δέκα χρόνια.

Στις αρχές του 19ου αιώνα υπάρχουν περισσότερα ερείπια παρά όρθια σπίτια. Η παραγωγή του μεταξίου πέφτει στο ένα έβδομο της προηγούμενης. Με την ελληνική επανάσταση ελευθερώνεται και πάλι αλλά στις αρχές του 19ου αιώνα καταστρέφεται από τους Αιγυπτίους του Ιμπραήμ. Από τότε παύει να είναι αξιόλογο κέντρο.

Κατά το τέλος του 19ου αιώνα αρχίζει μια καινούργια εποχή για το Μυστρά που οφείλεται στην άνθιση των βυζαντολογικών σπουδών στην Ευρώπη. Η ελληνική επιστήμη αγάπησε το Μυστρά.

Για τη βυζαντινή τέχνη αρχιτεκτονική και ζωγραφική ο Μυστράς αποτελεί το «κύκνειο άσμα» της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Το κάστρο, το τριπλό τείχος, οι πύλες, τα παλάτια, τα αρχοντικά, οι δρόμοι και οι ναοί αποτελούν τα εξάισια δείγματα ενός πολιτισμού που άνθισε από τα μέσα του 13ου μέχρι και τα μέσα του 15ου αιώνα. Ιδιαίτερα οι ναοί σηματοδοτούν την τελευταία μεγάλη φάση της βυζαντινής τέχνης και διαμορφώνουν στην εντοίχια ζωγραφική τα πρότυπα πάνω στα οποία θα στηριχθεί και θα εμπνευστεί η επόμενη περίοδος της μεταβυζαντινής τέχνης.

Τα παλάτια βρίσκονται στην Άνω Χώρα και η πρόσβαση από την Κάτω γινόταν μέσω της πύλης της Μονεμβασιάς. Σε ευρύχωρο πλάτωμα, με θαυμάσια θέα, υψωνόταν εντυπωσιακό και μεγάλο το συγκρότημα του Παλατιού, σχηματίζοντας ορθή γωνία. Μπροστά του διαμορφωνόταν πλατεία, όπου γίνονταν οι δημόσιες συγκεντρώσεις, τελετές και άλλες επίσημες εκδηλώσεις. Στον ίδιο χώρο, επί

τουρκοκρατίας, γινόταν το παζάρι. Τα παλάτια κτίστηκαν και συμπληρώθηκαν σε διάφορες εποχές γι' αυτό κι έχουν διαφοροποιημένα τα χαρακτηριστικά τους.

Τα αρχοντικά επιμήκη παραλληλόγραμμα στο σχέδιο, έχουν δύο μέχρι τρία πατώματα, καμαρωτό ή θολωτό ισόγειο, αποθήκες και στάβλους, μεγάλη αίθουσα στον πρώτο όροφο, υπνοδωμάτια και μαγειρεία. Η πρόσοψη, στην οποία διαμορφώνεται ο εξώστης, βλέπει προς τη κοιλάδα του Ευρώτα. Τα αρχοντικά ήταν κτισμένα με πελεκητή πέτρα, διατηρούσαν συνεχώς αυλή και μερικά διέθεταν και ισχυρό πύργο. Έτσι όπως υψώνονται μέχρι σήμερα στο χώρο της νεκρής πολιτείας, μάρτυρας μιας εποχής δημιουργικής, μας αποκαλύπτουν πολλά και θαυμαστά στοιχεία της κοσμικής αρχιτεκτονικής από το 13ο μέχρι το 17ο αιώνα. Τα ονομαστότερα αρχοντικά είναι το σπίτι του Φραγκόπουλου και το σπίτι του Λάσκαρη.

Στολίδι και καύχημα του Μυστρά αποτελούν οι επτά φημισμένοι ναοί του:

1. Άγιος Δημήτριος. Πρόκειται για τη Μητρόπολη του Μυστρά, που κτίστηκε το 1292 από τον Μητροπολίτη Νικηφόρο Μοσχόπουλο κατά την επιγραφή, ο οποίος έφερε από την Κωνσταντινούπολη το αρχιτεκτονικό σχέδιο. Το αρχικό σχέδιο ήταν τρίκλιτη βασιλική. Στην ανατολική πλευρά, οι τρεις ημιεξάγωνες, κόγχες στολίζονται με πλινθοπερίκλειστο σύστημα. Κατά τον 15ο αιώνα, ο Μητροπολίτης Ματθαίος ύψωσε την ανωδομία και μετέτρεψε την δίρριχθη στέγη, μεταπλάθοντας την σε σταυρόσχημη και προσθέτοντας πέντε τρούλους με μεγαλύτερο τον κεντρικό. Διαμόρφωσε επίσης τον εσωτερικό δυτικό χώρο σε γυναικωνίτη. Διαμορφώθηκε με αυτόν τον τρόπο σύνθετος περιεργος τύπος, τρίκλιτη βασιλική στην κάτοψη και σταυροειδής εγγεγραμμένος πεντάτρουλλος στην άνοψη. Ο ναός στολίζεται με πλούσιο γλυπτό διάκοσμο. Στο κέντρο του μεσαίου κλίτους στο δάπεδο, σώζεται μέχρι σήμερα το οικόσημο των Παλαιολόγων, ανάγλυφος δικέφαλος αετός, πάνω στον οποίο στάθηκε κατά τη σκέψη του ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου. Οι τοιχογραφίες του Αγίου Δημητρίου αποτελούν χαρακτηριστικό δείγμα της τέχνης του 14ου αιώνα και των τάσεων της εποχής. Βορειοδυτικά του ναού διατηρείται διώροφο πετρόχτιστο οικοδόμημα, που είχε χτίσει ο μάρτυρας μητροπολίτης Ανανίας Λαμπάρδης (1754) και αποτελούσε την κατοικία του εκάστοτε Μητροπολίτη επί τουρκοκρατίας. Σήμερα είναι μουσείο.

2. Ευαγγελίστρια. Βρίσκεται κοντά στη Μητρόπολη και ανήκει στον δικιόνιο σταυροειδή εγγεγραμμένο τύπο. Τοποθετείται στα τέλη του 14ου ή στις αρχές του 15ου αιώνα. Πρόκειται για μικρό ναό με κομψές αναλογίες, κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα του οποίου αποτελεί ο πρωτότυπος και θαυμάσιος γλυπτός διάκοσμος. Τόσο ωραίος είναι ώστε, καθώς σημειώνει ο Χατζηδάκης «τα θέματα και ο τρόπος της εργασίας μοιάζουν σαν λαϊκά κεντήματα πάνω σε ύφασμα». Σώζονται ελάχιστες τοιχογραφίες. Οι δύο επόμενοι ναοί, οι Άγιοι Θεόδωροι και η Παναγία Οδηγήτρια, περιλαμβάνονται στο Βροντόχι, περιτειχισμένο μοναστηριακό συγκρότημα. Το Βροντόχι απολάμβανε μεγάλων τιμών από την κεντρική εξουσία, δεχόταν αυτοκρατορικές δωρεές, είχε σπουδαία βιβλιοθήκη, αποτελούσε το κέντρο της πνευματικής κίνησης του Μυστρά και ήταν σύγχρονος τόπος ταφής των δεσποτών.

3. Άγιοι Θεόδωροι. Ο ένας από τους δύο ναούς του Βροντοχίου. Χτίστηκε στο χρονικό διάστημα από το 1290 μέχρι το 1298 από τον ηγούμενο Δανιήλ και το μέγα πρωτοσύγκελο Πελοποννήσου Παχώμιο. Ανήκει στον οκταγωνικό τύπο και στις τέσσερις γωνίες διαμορφώνονται ισάριθμα νεκρικά παρεκκλήσια όπου θάβονταν οι δεσπότες. Η εξωτερική του εμφάνιση με τις αλλεπάλληλες στέγες, τις καμάρες, τον μεγάλο κεντρικό τρούλο, τα τοξωτά παράθυρα, τις οδοντωτές ταινίες και το πλινθοπερίκλειστο σύστημα, διαμορφώνουν ένα σύνολο όπου επικρατεί η κομψότητα και η χάρη, η λεπτή γραμμή και η αρμονική σύνθεση. Οι λίγες τοιχογραφίες που

σώζονται ανήκουν στο πρώτο μισό του 14ου αιώνα και φέρουν καταφανή την επίδραση της Μακεδονικής Σχολής.

4. Παναγία Οδηγήτρια ή Αφεντικό. Ιδρύθηκε από τον Αρχιμανδρίτη Παχώμιο το 1310 πάνω σε κωνσταντινουπολίτικο σχέδιο. Είναι ο πρώτος ναός του Μυστρά που εφαρμόζει σύνθετο αρχιτεκτονικό τύπο: τρίκλιτη βασιλική στην κάτωψη και πάνω τετρακίονος σταυροειδής πεντάτρουλος, σχήμα που θα εφαρμοστεί αργότερα και στην Παντάνασσα. Στα πλάγια διαμορφώνονται στοές και παρεκκλήσια. Χρησιμοποιήθηκαν στο χτίσιμο πωρόλιθοι και δουλεύτηκε το μάρμαρο για την εσωτερική επένδυση, δείγμα της οικονομικής ευχέρειας που υπήρχε. Το 1863 αφαιρέθηκαν οι κίονες και οι στέγες με τους τρούλους κατέρρευσαν. Αλλά από το 934 και έπειτα οι κίονες μεταφέρθηκαν ξανά από τη Μητρόπολη, η στέγη με τους πέντε τρούλους αναστηλώθηκε και ο ναός επανέκτησε την πρώτη του μορφή. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού θεωρείται σημαντικός και χρονολογείται στο πρώτο μισό του 14ου αιώνα. Τα συνεργεία πρέπει να είχαν έρθει από την Κωνσταντινούπολη και ιστόρισαν με το Δωδεκάορτο, τα Χριστολογικά, Θεομητορικά και αγιολογικά θέματα τον κύριο ναό, το νάρθηκα και τα παρεκκλήσια. Ιδιαίτερα η ζωή στα παρεκκλήσια είναι ενδεικτική του πνεύματος που επικρατούσε κατά το 14ο αιώνα. Ξεχωρίζει η παράσταση του επισκόπου Ευχαΐτων Ιωάννου Μαυρόποδος με τους Τρεις Ιεράρχες, οι προσωπογραφίες των δεσποτών που ήταν θαμμένοι εκεί, όπως του Θεοδώρου Β΄ Παλαιολόγου, ο οποίος παριστάνεται δύο φορές. Το πιο εντυπωσιακό στοιχείο είναι τα χρυσόβουλα των αυτοκρατόρων, όπου αναγράφονται τα διάφορα προνόμια που είχαν παραχωρήσει στο Βροντόχι οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου.

5. Αγία Σοφία. Χτίστηκε τον 13ο αιώνα από τον Μανουήλ Καντακουζηνό κατά τη συνήθεια της περιφέρειας να χτίζει Αγίες Σοφίες, μιμούμενοι την πρωτεύουσα. Ανήκει στον δικιόνιο σταυροειδή με τρούλο και διαθέτει νάρθηκα, παρεκκλήσια, στοά στη βόρεια πλευρά, τράπεζα και τριώροφο καμπαναριό. Διατηρεί αρκετές από τις αρχικές του τοιχογραφίες που προσαρμόζονται στο ύφος της Μακεδονικής Σχολής. Εντυπωσιακή είναι η σκηνή της Γεννήσεως της Θεοτόκου, όπου γυναίκες-αρχόντισσες, σαν αυτές του Μυστρά, έρχονται να προσφέρουν τα δώρα τους στην Παναγία.

6. Περίβλεπτος. Σταυροειδής δικιόνιος ναός με τρούλο. Διαθέτει τρία παρεκκλήσια, νάρθηκα στη νότια πλευρά λόγω της διαμόρφωσης του εδάφους, τράπεζα με τη μορφή πύργου και χαρακτηρίζεται για την αρμονία των γραμμών, το πλινθοπερίκλειστο σύστημα, την επιμελημένη τοιχοδομία, τις οδοντωτές ταινίες και γενικά, για την κομψή εμφάνιση. Το σημαντικότερο όμως στοιχείο του ναού είναι οι τοιχογραφίες που ανήκουν στην παλαιολόγεια περίοδο και διακρίνονται για τη λεπτότητα του σχεδίου, την αντίθεση των χρωμάτων και αποπνέουν βαθύτατο ιδεαλισμό και όχι τυχαία θρησκευτικότητα που συνοδεύει το πνευματικό μεγαλείο. Το πρόγραμμα χωρίζεται σε κύκλους, τον ευχαριστιακό, τον ευαγγελικό και τον αφηγηματικό, αλλά και την απεικόνιση σε σκηνές της παιδικής ηλικίας της Θεοτόκου, με πηγή τα απόκρυφα ευαγγέλια. Η ζωγραφική της Περιβλέπτου θεωρείται προδρομική τέχνη, αφού απ' αυτήν άντλησε και εμπνεύστηκε τα θέματά της η Κρητική Σχολή.

7. Παντάνασσα. Είναι το τελευταίο χρονικά μνημείο του Μυστρά. Χτίστηκε το 1428 από τον πρωτομάστορα Ιωάννη Φραγκόπουλο και παρουσιάζει στην αρχιτεκτονική του δομή μίγμα βυζαντινών, δυτικών, ακόμη και ισλαμικών στοιχείων, που φανερώνουν την αναζητητική προσπάθεια για μια καινούργια δημιουργία. Ανήκει στο μεικτό τύπο: τρίκλιτη βασιλική κάτω, σταυροειδής εγγεγραμμένος

πεντάτρουλος επάνω. Σώζεται ως σήμερα η βορινή στοά στολισμένη και αυτή με τρούλο προς την πλευρά του Ευρώτα. Διαθέτει ακόμη πύργο-καμπαναριό.

Σε μας, τους Έλληνες μένει να συλλάβουμε και να ξεκαθαρίσουμε τη σημασία της για τον πολιτισμό του Έθνους, αυτής της ιδιότυπης πολιτείας που στάθηκε σταθμός στην πορεία του ελληνισμού από τον Μεσαίωνα προς τη σύγχρονη μορφή του. Η γαλλική επιστήμη αποκατέστησε το κάστρο, που ίδρυσαν οι μεσαιωνικοί Γάλλοι, στη σωστή του σημασία, μελετώντας τα βυζαντινά του μνημεία και υψώνοντας έτσι τον Μυστρά σε τόπο σπουδής και προσκύνημα τέχνης.

Έρμο ήταν χρόνια το χαραδροβούνι εκεί
που πίσω από τη Σπάρτη βορινά τραβά,
στον Ταύγετο ακουμπώντας, και που γελαστό
εκείθε ρυάκι ρέει ο Ευρώτας κι έπειτα
μες στην κοιλάδα, καλαμόζωστος, πλατύς
τους κύκνους θρέφει. Πέρα εκεί μια τολμηρή
φυλή, που απ'την Κιμμέρια νύχτα πλάκωσε,
μες στη βουνοκοιλιάδα εγκαταστάθηκε
αθόρυβα και κάστρο απάτητο έχτισε.

Γκαίτε.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία.

- 1) Χατζηδάκης Μανώλης, «Μυστράς». Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα , 1993.
- 2) Λαρούς Μπριτάνικα, τόμ. 44. Πάπυρος. Αθήνα, 1996.
- 3) Μ. Αχειμάστου-Ποταμιάνου, Ελληνική τέχνη, Βυζαντινές Τοιχογραφίες, Αθήνα 1995, σ. 28-30, 233-235, 245-247, 251-253.
- 4) L. Bouras, Architectural sculptures of the twelfth and the early thirteenth centuries in Greece, Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, περ. Δ΄.- τ. Θ΄(1977-1979), σ. 63-72.
- 5) D.A.Zakythinos, Le Despotat grec de Moree, Histoire Politique - Vie et Institutions, Edition revue et augmentee par Ch. Maltezos, Variorum, London 1975.
- 6) G. Millet, Monuments byzantins de Mistra, Album, Paris 1910.
- 7) St. Runciman, Mistra, Byzantine Capital of the Peloponnese, London 1980.
- 8) M.G.Sotiriou, Mistra, Une ville byzantine morte, Athenes 1956.
- 9) A.S.Louvi, L'architecture et la sculpture de la Perivleptos de Mistra, Paris 1980 (πολυγρ. διδακτορική διατριβή).
- 10) Α.Ξυγγόπουλος, Φραγκικά κρινάνθεμα εις το Γεράκι και τον Μυστράν, Melanges O. et M.Merlier, II, Athenes 1956, σ. 205-211.